

Govor Ive Andrića povodom dodeljivanja Nobelove nagrade za književnost, Stokholm, 10. decembra 1961.

U izvršavanju svojih visokih zadataka, Nobelov komitet švedske akademije rešio je ovog puta da pisca jedne, kao što se to kaže, male zemlje, odlikuje Nobelovom nagradom koja, u međunarodnim razmerama, znači visoko priznanje. Neka mi je dopušteno da, primajući to priznanje, kažem nekoliko reči o toj zemlji i dodam nekoliko opštih razmišljanja u vezi sa pripovedačkim delom koje ste izvolili nagraditi.

Moja domovina je zaista »mala zemlja među svetovima« kako je rekao jedan naš pisac, i to je zemlja koja u brzim etapama, po cenu velikih žrtava i izvanrednih napora, nastoji da na svim područjima, pa i na kulturnom, nadoknadi ono što joj je neobično burna i teška prošlost uskratila. Svojim priznanjem vi ste bacili snop svetlosti na književnost te zemlje i tako privukli pažnju sveta na njene kulturne napore i to upravo u vreme kad je naša književnost nizom novih imena i originalnih dela počela da prodiru u svet, u opravdano težnji da svetskoj književnosti i ona da svoj odgovarajući prilog. Vaše priznanje jednom književniku te zemlje znači nesumnjivo ohrabrenje tome prodiranju. Stoga nas ono obavezuje na zahvalnost i ja sam srećan što vam u ovom trenutku i sa ovog mesta, ne samo u svoje ime nego i u ime književnosti kojoj pripadam, mogu tu zahvalnost jednostavno ali iskreno da izrazim.

Nešto teži i složeniji je drugi deo mog zadatka: da kažem nekoliko reči u vezi sa pripovedačkim delom pisca kome ste ukazali čast svojom nagradom.

Ali kad je u pitanju pisac i njegovo delo, zar ne izgleda pomalo kao nepravda da se od onog koji je stvorio neko umetničko delo, pored toga što vam je dao svoju kreaciju, dakle deo sebe, očekuje da kaže još nešto o sebi i o tom delu? Ima nas koji smo više skloni da na tvorce umetničkog dela gledamo bilo kao na neme, odsutne savremenike, bilo kao na slavne pokojnike, i koji smo mišljenja da je govor umetničkog dela čistiji i jasniji ako se ne meša sa živim glasom njegovog stvaraoca. Takvo shvatanje nije ni usamljeno ni novo. Još Monteskie je tvrdio da »pisci nisu dobre sudije svojih dela«. Sa divljenjem i razumevanjem sam nekad pročitao Geteovo pravilo: »Umetnikovo je da stvara a ne da govori«. Kao što sam mnogo godina docnije sa uzbuđenjem naišao na istu misao, jasno izraženu, kod neprežaljenog Albera Kamija.

Stoga bih želeo da težište ovog kratkog izlaganja postavim, kao što je po mom mišljenju pravo i umesno, na razmatranje o priči i pričanju uopšte. Na hiljadu raznih jezika, u najraznoličnijim uslovima života, iz veka u vek, od drevnih patrijarhalnih pričanja u kolibama, pored vatre, pa sve do dela modernih pripovedača koja izlaze u ovom trenutku iz izdavačkih kuća u velikim svetskim centrima, ispreda se priča o sudbini čovekovoju koju bez kraja i prekida pričaju ljudi ljudima. Način i oblici toga pričanja menjaju se sa vremenom i prilikama, ali potreba za pričom i pričanjem ostaje, a priča teče dalje i pričanje kraja nema.

Tako nam ponekad izgleda da čovečanstvo od prvog bleska svesti, kroz vekove, priča samo sebi, u milion varijanata, uporedo sa dahom svojih pluća i ritmom svoga bila, stalno istu priču. A ta priča kao da želi, poput pričanja legendarne Šeherezade, da zavara krvnika, da odloži neminovnost tragičnog udesa koji nam preti i produži iluziju života i trajanja. Ili možda pripovedač svojim delom treba da pomogne čoveku da se nađe i snade? Možda je njegov poziv da govori u ime svih onih koji nisu umeli, ili oboreni pre vremena od života-krvnika, nisu stigli da se izraze? Ili to pripovedač možda priča sam sebi svoju priču, kao dete koje peva u mraku da bi zavaralo strah? Ili je cilj toga pričanja da nam osvetli, bar malo, tamne puteve na koje nas često život baca, i da nam o tom životu, koji živimo ali koji ne vidimo i ne razumemo uvek, kaže, nešto više nego što mi, u svojoj slabosti, možemo da saznamo i shvatimo. Tako da često tek iz reči dobrog pripovedača

saznajemo šta smo učinili a šta propustili, šta bi trebalo činiti a šta ne. Možda je u tim pričanjima, usmeni i pismenim, i sadržana prava istorija čovečanstva i možda bi se iz njih mogao bar naslutiti, ako ne saznati, smisao te istorije. I to bez obzira na to da li obrađuju prošlost ili sadašnjost.

Kad je reč o pripovedaču koji ima za predmet prošlost, treba napomenuti da ima shvatanja prema kojima bi pisati o prošlosti trebalo da znači prenebregnuti sadašnjicu i donekle okrenuti leđa životu. Mislim da se pisci istorijskih pripovetki i romana ne bi složili sa tim i da bi pre bili skloni da priznaju da sami stvarno i ne znaju kako ni kada se prebacuju iz onog što se zove sadašnjost u ono što smatramo prošlošću, da sa lakoćom, kao u snu, prelaze pragove stoleća. Najposle, zar se u prošlosti, kao i u sadašnjosti, ne suočavamo sa sličnim pojavama i istim problemima? — Biti čovek, rođen bez svoga znanja i bez svoje volje, bačen u okean postojanja. Morati plivati. Postojati. Nositi identitet. Izdržati atmosferski pritisak svega oko sebe, sve sudare, nepredvidljive i nepredviđene postupke svoje i tuđe, koji ponajčešće nisu po meri naših snaga. A povrh svega, treba još izdržati i svoju misao o svemu tome. Ukratko: biti živ.

Tako, i s one strane crte, koja proizvoljno deli prošlost od sadašnjosti, pisac susreće tu istu čovekovu sudbinu koju on mora učiti i što bolje razumeti, poistovetiti se sa njom, i svojim dahom i svojom krvlju je grejati, dok ne postane živo tkanje priče koju on želi da saopšti čitaocima, i to što lepše, što jednostavnije i što ubedljivije.

Kako da se to postigne, kojim putevima? Jedni to postižu slobodnim i neograničenim razmahom mašte, drugi dugim i pažljivim proučavanjem istorijskih podataka i društvenih pojava. Jedni poniranjem u suštinu i smisao minulih lepota, a drugi sa kapricioznom i veselom lakoćom, kao onaj plodni francuski romansijer koji je govorio: »Šta je istorija? Klin o koji ja vešam svoje romane«. Ukratko, sto načina i puteva može postojati kojima pisac dolazi do svoga dela, ali jedino što je važno i presudno, to je samo delo.

Pisac istorijskih romana mogao bi na svoje delo da stavi kao natpis i kao jedino objašnjenje svega, i to svima i jednom zauvek, drevne reči: »Razmišljao sam o drevnim danima i sećao se godina večnosti«.

Pa i bez ikakvog natpisa, njegovo delo kao takvo govori to isto.

Ali na kraju krajeva sve su to pitanja tehnike, metode, običaja.

Sve je to, manje ili više zanimljiva igra duha povodom jednog dela i oko njega. Nije uopšte toliko važno da li jedan pripovedač opisuje sadašnjost ili prošlost, ili se smelo zaleće u budućnost. Ono što je pri tom glavno, to je duh kojim je nadahnuta njegova priča, ona osnovna poruka koju ljudima kazuje njegovo delo. A o tome, naravno, nema i ne može biti propisa ni pravila. Svak priča svoju priču po svojoj unutrašnjoj potrebi, po meri svojih nasleđenih ili stečenih sklonosti i shvatanja i snazi svojih izražajnih mogućnosti. Svak nosi moralnu odgovornost za ono što priča, i svakog treba pustiti da slobodno priča. Ali dopušteno je, mislim, na kraju poželeti da priča koju današnji pripovedač priča ljudima svoga vremena, bez obzira na njen oblik i njenu temu, ne bude ni zatrovana mržnjom ni zaglušena grmljavinom ubilačkog oružja, nego što je moguće više pokretana ljubavlju i vođena širinom i vedrinom slobodnog ljudskog duha. Jer, pripovedač i njegovo delo ne služe ničemu ako na jedan ili drugi način ne služe čoveku i čovečnosti. To je ono što je bitno. I to je ono što sam smatrao za potrebno da istaknem u ovom svom kratkom prigodnom razmatranju koje ću, ako mi dopustite, završiti kao što sam i počeo: sa izrazom duboke i iskrene zahvalnosti.